

Natalia Mańkowska

Akademia Morska w Gdyni

WIEDZA JAKO GLOBALNE DOBRO PUBLICZNE

Streszczenie: Współcześnie w sferze społeczno-ekonomicznej wzrasta znaczenie zasobu wiedzy. Istotną stała się zdolność danej gospodarki do tworzenia nowej wiedzy i pełnego wykorzystania wiedzy posiadanej. Zasób ten przesądza zwykle o dynamice rozwoju i nowoczesności rynku oraz stanowi źródło przewagi konkurencyjnej podmiotów na nim prosperujących. Niniejszy artykuł zawiera rozważania dotyczące wiedzy jako globalnego dobra publicznego. Według dwóch podstawowych klasyfikacji wiedza może być zaliczana do grupy dóbr o takim charakterze. Wiedza globalna może sprzyjać polepszeniu jakości otoczenia przedsiębiorstw i może stymulować ich rozwój. Kluczowym aspektem rozważań są jednak różne ujęcia teoretyczne odnoszące się do zasobu wiedzy, które wyraźnie wskazują, że nie każdy rodzaj wiedzy jest dobrem publicznym na poziomie globalnym.

1. Pojęcie i klasyfikacja dóbr

Dobra publiczne są to takie dobra, które powinny być dostarczane w tej samej ilości wszystkim konsumentom [Varian 1997, s. 599]. Ta koncepcja wskazuje, że należą się one każdemu w równej mierze. Bez znaczenia jest w tym wypadku kwestia, czy dany nabywca płaci za dobra o takim charakterze, czy też nie. Istota dóbr i usług publicznych sprowadza się do zasady, że każdy członek społeczeństwa powinien mieć do nich dostęp, niezależnie od osiągniętych dochodów [Janoś-Kresło 2002, s. 31-32]. Cecha ta odznacza dobra publiczne od dóbr prywatnych, za które konsument zwykle musi zapłacić. Dodatkowo dobra publiczne wyróżnia brak zachowań rywalizacyjnych w konsumpcji. Między innymi na podstawie tej ostatniej charakterystyki powstał podział dóbr uwzględniający dwa aspekty (rys. 1). Pierwszy z nich stanowi konkurencyjność w procesie nabywania i użytkowania danego dobra, natomiast drugi – możliwość wyłączenia go z konsumpcji. W tym miejscu należy zaznaczyć, że charakter konkurencyjny oznacza sytuację, gdy pewne dobro jest wykorzystywane tylko przez jedną osobę, a w tym czasie inna osoba nie może z niego korzystać. Konsumpcja niekonkurencyjna wskazuje na brak zmniejszania możliwości korzystania z tego dobra przez innych [Stiglitz 2004, s. 150].

Dobra publiczne mają więc dwie zasadnicze właściwości – ich konsumpcja jest całkowicie niekonkurencyjna i nie można nikogo wykluczyć z procesu nabywania i użytkowania tych dóbr. Wszystkie dobra i usługi publiczne można podzielić na dwie

		Możliwość wyłączenia z konsumpcji	
		Tak	Nie
Konkurencyjność w konsumpcji	Tak	Dobra prywatne (<i>owoce, mieszkania, samochody</i>)	Wspólne zasoby (<i>łowiska ryb, lasy, dzika przyroda</i>)
	Nie	Dobra klubowe (<i>kina, kluby, pływalnie</i>)	Dobra publiczne (<i>oświetlenie ulic, obrona narodowa</i>)

Rys. 1. Podział dóbr według możliwości wyłączenia z konsumpcji i konkurencyjności w konsumpcji

Źródło: [Wilkin (red.) 2005, s.160].

grupy [Kleer (red.) 2005, s. 10]. Pierwszą z nich stanowią tzw. czyste dobra publiczne. Podaż dóbr tego typu wynika z potrzeb ogólnoludzkich i nie różni się znacząco w państwach. Najlepszym przykładem takich potrzeb są oczekiwania obywateli dotyczące bezpieczeństwa narodowego. Drugą grupę tworzą mieszane dobra publiczne, wśród których wyróżnić można te mające charakter uniwersalny oraz pozostałe, uznawane za specyficzne. Mieszane dobra publiczne stanowią zwykle odzwierciedlenie potrzeb makroekonomicznych. Na podaż uniwersalnych dóbr mieszanych wpływają rozwiązania odnoszące się do systemu społeczno-politycznego przesądzające o jego konfiguracji publiczno-prywatnej [Kleer 2005, s. 9]. Podaż specyficznych dóbr mieszanych zależy ściśle od uwarunkowań narodowo-państwowych. Produkcja mieszanych dóbr publicznych może być częściowo zlecana sektorowi prywatnemu [Kleer (red.) 2005, s. 15]. Z tego względu ważną kwestię stanowi problem przypisania odpowiednim organizacjom odpowiedzialności za finansowanie dóbr tego typu. Proces otwierania się gospodarek narodowych na ogólnoświatowe spowodował wyróżnienie nowej kategorii dóbr – globalnych dóbr publicznych. Do powstania tej grupy dóbr przyczyniły się efekty naśladownictwa, które można było zauważyć zarówno na płaszczyźnie konsumpcji, w stosowanych technikach produkcji, jak i we wdrażanych modelach zarządzania [Kleer 2006a, s. 214-215]. Globalizacja spowodowała powstanie swoistych więzi między państwami, które w gruncie rzeczy charakteryzował różny poziom dojrzałości ekonomicznej. Dodatkowo otwartość systemów gospodarczych skomplikowała funkcjonowanie sektora publicznego. Zadaniem globalnych dóbr publicznych ma być wspieranie i upowszechnianie szeroko rozumianych procesów w obszarach ekonomicznych, społecznych, politycznych i kulturowych, które będą łagodziły sprzeczności pojawiające się na styku między państwami a rynkiem globalnym [Kleer 2006b, s. 6]. Globalne dobra publiczne traktowane mogą być jako przeniesienie czystych i mieszanych dóbr publicznych występujących w wymienionych płaszczyznach państwa narodowego na skalę międzynarodową.

2. Wiedza jako dobro publiczne

W wyniku omawianych zmian na światowej arenie utworzone zostały organizacje publiczne, których rolą jest oferowanie odbiorcom dóbr publicznych o charakterze globalnym w sferze politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturowej [Kleer 2006a, s. 215]. W pierwszym uwzględnionym zakresie kreowaniem globalnych dóbr zajmują się organizacje o charakterze wojskowym, mające na celu przeciwdziałanie wojnom, walkę z terroryzmem, z nielegalnym handlem bronią i narkotykami, oraz wszelkie organizacje służące nadzorowaniu praw człowieka. W gospodarce funkcjonują instytucje służące upowszechnianiu zasad liberalizacji rynku, praw własności i stabilizacji finansowego rynku światowego. Na płaszczyźnie społecznej najważniejszą rolę odgrywają organizacje do walki z klęskami żywiołowymi, przemocą i dyskryminacją oraz te wspierające rozwój edukacji, popularyzujące wiedzę jako niezbędny zasób oraz świadczące pomoc, m.in. ekonomiczną, najbardziej zacofanym państwom. Ostatni obszar – obszar kulturowy, ma odzwierciedlenie w działalności instytucji rozwiązujących globalne problemy rozpoznawania i interpretowania różnic w obyczajowości i tradycjonalizmie poszczególnych narodów. Wyróżnianie globalnych dóbr według sfer, w których funkcjonują organizacje je wytwarzające, stanowi szczegółową klasyfikację. W literaturze przedmiotu uwzględniany jest jednak jeszcze inny podział globalnych dóbr publicznych. Prezentowane w nim dobra posortowano według ogólnych potrzeb ludzkości, które powinny być zaspokajane na płaszczyźnie międzynarodowej [Stiglitz 2004, s. 887]. Według tej klasyfikacji globalne dobra publiczne można pogrupować na takie, których rolą jest dbałość o wspólne środowisko naturalne, bezpieczeństwo międzynarodowe, stabilizację ekonomiczną oraz o dostępność szeroko rozumianej wiedzy. Ostatnia kategoria jest szczególna z tego względu, że z ekonomicznego punktu widzenia koszt krańcowy dostępu do wiedzy kolejnej osoby na świecie jest zerowy. Obie przytoczone klasyfikacje globalnych dóbr publicznych uwzględniają wiedzę jako jedną z kategorii tych dóbr. Jednak w wątpliwość podawany jest często zakres wiedzy, którego powinna ona dotyczyć.

Bezprecedensowy jest fakt, że wiedza jest wartością na skalę międzynarodową. Wiedza jest zasobem, który z jednej strony może być kupowany przez przedsiębiorstwa na rynku czynników (tak jak np. technologie, licencje itp.), a z drugiej strony może być wypracowany przez pracowników przedsiębiorstwa samodzielnie w długim okresie (specjalistyczna wiedza) [Sudolska 2006, s. 64]. Pierwszy rodzaj wiedzy jest dostępny dla wszystkich podmiotów rynkowych, zwykle jednak za odpowiednią cenę. Drugi jest unikatowy dla organizacji, przez co może wzmacniać jej pozycję konkurencyjną. Ten rodzaj podejścia do zasobu wiedzy ani w pierwszym, ani w drugim przypadku nie wskazuje na to, że wiedza może być publicznym dobrem globalnym przysługującym jednakowo każdemu uczestnikowi rynku bez rywalizacji w konsumpcji.

Biorąc pod uwagę służebność sektora publicznego w stosunku do sektora prywatnego, można stwierdzić, że wiedza, jako globalne dobro publiczne, może być szczególnie potrzebna każdej organizacji. Przede wszystkim po to, aby mogła się ona stać organizacją inteligentną, która rozumie swoje otoczenie, dostosowuje się do niego na zasadzie sprzężenia zwrotnego i potrafi wywierać na nie wpływ [Penc 2003, s. 57]. Umiejętność pozyskiwania zasobu wiedzy i zarządzania nim pozwala na zmniejszanie w organizacjach poziomu niepewności wynikającej z ciągłych przeobrażeń otoczenia. Dlatego współcześnie wszystkie organizacje zgłaszają popyt na zasób wiedzy. Podstawowe różnice dotyczą wykorzystywania tego zasobu za pomocą odpowiednich modeli zarządzania.

3. Tworzenie i dyfuzja wiedzy globalnej

Z definicji wiedzy wynika, że jest ona zmieniającą się mieszaniną doświadczenia, wartości, kontekstualnych informacji i eksperckiego wglądu, która powstaje i jest wykorzystywana w świadomości jej posiadacza [Davenport, Prusak 1998, s. 5]. Takie określenie omawianego zasobu wskazuje na wymiar ontologiczny, a mianowicie fakt, że wiedza jest pochodną działań człowieka, nie organizacji samej w sobie.

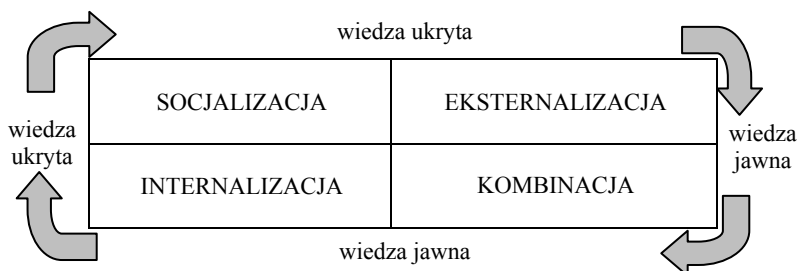
Aspekt przemawiającym za konstatacją, że nie każdy rodzaj wiedzy może być rozpowszechniany, skupia się wokół zasady, że zasób ten powinien spełniać warunek rzadkości i trudności w imitacji [Godziszewski (red.) 2005, s. 125]. Z tego punktu widzenia wyróżniono dwie kategorie wiedzy [Haffer 2005, s. 498]. Pierwszą z nich stanowi wiedza kodyfikowalna, która jest zasobem ustrukturyzowanym, przez co łatwym do komunikowania. Drugi rodzaj wiedzy to wiedza niekodyfikowalna, której cechami charakterystycznymi są unikatowość i wyłączność dla danej organizacji. Wiedza ta powinna być w pewnym sensie ukrywana. Na tym etapie rozważań można przypuszczać, że omawiany rodzaj zasobu wiedzy spełnia warunek rzadkości, przez co nie jest popularyzowany na większą skalę. Natomiast wiedza kodyfikowalna może być dostępna powszechnie i tym samym przypisana do grupy dóbr publicznych. O globalnym i publicznym charakterze zasobu wiedzy może świadczyć jej symultaniczność [Sudolska 2005, s. 79]. Cecha ta ukazuje, że wiedza może być wykorzystywana przez wiele podmiotów w wielu miejscach jednocześnie, przez co niejako nawiązuje do twierdzenia, że koszt krańcowy użytkowania wiedzy przez kolejną osobę na świecie jest bliski zeru.

W literaturze wyróżnia się jeszcze inną klasyfikację zasobów wiedzy, z których korzystają organizacje [Wawrzyniak 2005, s. 32], wyróżniającą:

- 1) wiedzę zasadniczą (rdzenną) – jest to minimalny zakres wiedzy, dzięki której organizacja może konkurować w podstawowym (ograniczonym) zakresie,
- 2) wiedzę zaawansowaną – tworzy przewagi konkurencyjne, ma cechy unikatowe odróżniające ją od wiedzy konkurentów,
- 3) wiedzę innowacyjną – umożliwia działanie według własnych reguł i pozwala na zdystansowanie się wobec konkurentów.

Z tego podziału wynika, że jedynym rodzajem wiedzy użytkowanym przez wszystkie organizacje, który może być popularyzowany na większą skalę, jest wiedza zasadnicza. Zapewnia ona minimalny poziom przesłanek niezbędnych do przetwarzania w warunkach kreowanych przez rynek. Zasób wiedzy w tym kontekście nabiera dodatkowego znaczenia, nie tylko w stosunku do przewag konkurencyjnych organizacji, ale także w stosunku do rangi omawianego zasobu dla ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Liczy się zdolność gospodarki do tworzenia nowej wiedzy i pełnego wykorzystywania wiedzy posiadanej. W znacznej części gospodarki światowej wiedza stała się jednym z głównych zasobów produkcyjnych. Przesądza o dynamice rozwojowej, konkurencyjności na rynku światowym, a przede wszystkim – o nowoczesności gospodarki. Wiedza to zbiór wiadomości z określonej dziedziny, zobjektywizowane i utrwalone formy kultury umysłowej i świadomości społecznej powstałej w wyniku kumulowania się doświadczeń i uczenia się [Opara 1999, s. 70]. Dlatego najważniejszym aspektem zarządzania zasobem wiedzy jest nie to, co wie jej posiadacz, lecz to, co chce lub powinien wiedzieć odbiorca. Nowa wiedza, która jest w stanie świadczyć o nowoczesności gospodarki, powinna powstawać w wyniku komunikowania tego, co jest już znane innym. W tym kontekście został utworzony uproszczony schemat zależności nowej wiedzy od czynników, które ją tworzą [Gołuchowski 2009, s. 109]: nowa wiedza = informacje + wiedza znana + umiejętność przetwarzania wiedzy.

Ważną część schematu stanowi ostatni ukazany w nim czynnik – umiejętność przetwarzania wiedzy. Zarządzanie wiedzą powinno rozpoczynać się od ustalenia, kto jest odbiorcą tego zasobu, i co jest dokładnie przedmiotem niejako komunikowanego przekazu [Kowalczyk, Nogalski 2007, s. 41-42]. Etap ten jest nierozłączną częścią procesu przetwarzania zasobu wiedzy. Wiedza powinna być w pierwszej kolejności pozyskiwana przez organizacje, następnie przyswajana i wykorzystywana, a w ostatniej fazie przekazywana [Penc 2003, s. 62]. Jednak po raz kolejny powstaje pytanie: komu powinno się zapewniać dostęp do wiedzy i w jakim wymiarze? Czy ten etap procesu dotyczy również płaszczyzny globalnej? Popularnym modelem procesu konwersji wiedzy jest model stworzony przez Japończyków – I. Nonakę i H. Takeuchiego (rys. 2).

Rys. 2. Proces konwersji wiedzy

Źródło: [Nonaka, Takeuchi 1995, s. 113].

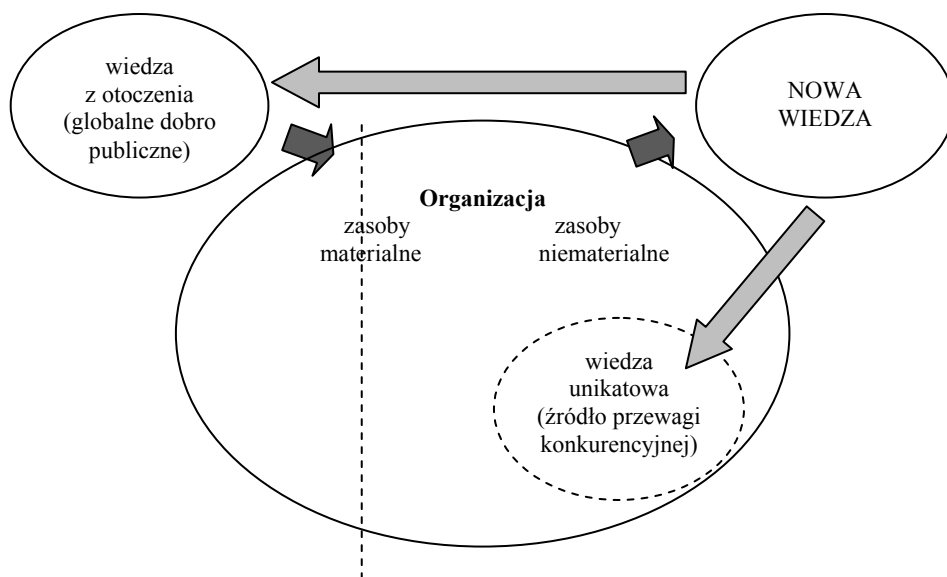
Pierwszy etap konwersji wiedzy stanowią procesy socjalizacji polegające na dzieleniu się i przekazywaniu wiedzy ukrytej posiadanej przez jedną osobę komuś innemu. Relacja ta często porównywana jest do relacji nauczyciel–uczeń. Następnym etapem jest eksternalizacja wiedzy, czyli zamiana wiedzy ukrytej w jawną przez artykułowanie jej za pomocą powszechnie znanych pojęć. Trzecia część konwersji określona została mianem kombinacji. Polega ona na przyłączaniu nowych pojęć wiedzy do wiedzy powszechnie znanej – jawnej. W związku z tym procesem omawiany zasób się powiększa. W ostatniej fazie przetwarzania dochodzi do internalizacji wiedzy – przyłączenia wiedzy dostępnej do wiedzy ukrytej. Na tym etapie wiedza ukryta zostaje powiększona o kolejne doświadczenie wypływające z otoczenia. Analizując dokładnie procesy kombinacji, można stwierdzić, że wiedza może powiększyć nie tylko swój ogólny zasób w danej organizacji, ale może zostać przekazana na płaszczyznę międzyorganizacyjną, upowszechnić się i w konsekwencji stać się dobrem publicznym. Istnieją różne sposoby kreowania i upowszechniania zasobu wiedzy. Współcześnie duże znaczenie należy przypisać narzędziom o charakterze komunikacyjnym, takim jak Internet. Z perspektywy działalności różnych podmiotów gospodarczych kluczową rolę odgrywają aliansy organizacyjne, za pomocą których następuje przepływ wiedzy i jej wykorzystywanie przez kilka podmiotów jednocześnie.

4. Wnioski

Podsumowując, można skonstatować, że szeroko rozumiany zasób wiedzy nie zawsze jest globalnym dobrem publicznym. Ze wszystkich koncepcji wykorzystanych w niniejszych rozważaniach wynika dość ogólny wniosek, że wiedza kreowana przez ludzi w organizacji może być niekiedy przekazywana poza jej ramy funkcjonowania i tym samym stać się dobrem publicznym (rys. 3).

Podmioty gospodarcze, aranżując nową wiedzę, wykorzystują zasoby materialne i niematerialne, które generuje posiadany przez nie kapitał ludzki. Nowo powstała wiedza zwykle powiększa stan unikatowych zasobów w danej organizacji, przeistaczając się w kluczowe kompetencje. Organizacja ma wtedy wiedzę zaawansowaną, a nawet innowacyjną. Zamierzenia poszczególnych podmiotów rynkowych skupiają się w tym przypadku na podstawowym celu – zdobyciu przewagi konkurencyjnej.

Część wykreowanej wiedzy może być przekazana na płaszczyznę pozaorganizacyjną i przeobrazić się w dobro o charakterze publicznym, z którego korzysta się nawet w wymiarze globalnym. W tym wypadku nowa wiedza powiększa dotychczas dostępną pulę omawianego zasobu w otoczeniu organizacji. Dodatkowo należy pamiętać, że proces obiegu zasobu wiedzy w sferze społeczno-gospodarczej powinien być w pewnym sensie uzależniany od czynnika czasu. Wiedza, która dzisiaj jest uznawana za źródło przewagi rynkowej, wraz z upływem czasu (a w związku z nim z postępem m.in. technologicznym oraz efektami naśladownictwa) przestaje być wyróżnikiem i własnością przedsiębiorstwa. Organizacje powinny jednak dbać

Rys. 3. Proces obiegu zasobu wiedzy w sferze społeczno-gospodarczej

Źródło: opracowanie własne.

o dostęp do niej, a w miarę możliwości powinny zwiększać jej zasób w wymiarze globalnym. Zasób wiedzy będący globalnym dobrem publicznym powinien spełniać warunek jawności oraz kodyfikowalności i tym samym współtworzyć środowisko zewnętrzne organizacji. Organizacje globalne, których zadaniem jest zapewnianie dostępności do zasobu wiedzy, zwiększając jej ogólny poziom, sprzyjają rozwojowi sfery społeczno-ekonomicznej państw. Nawiązując po raz kolejny do ontologicznego ujęcia wiedzy, należy stwierdzić, że zasób ten, jako dobro publiczne, powinien służyć całemu społeczeństwu. W związku z tym wpływa na szeroko rozumiany kapitał ludzki i na poziom jego kształcenia. Wiedza globalna sprzyja polepszeniu jakości otoczenia biznesowego organizacji i wpływa na ich rozwój, a tym samym świadczy o konkurencyjności całej gospodarki – nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy.

Literatura

- Davenport T.H., Prusak L., *Working Knowledge. How Organizations Manage What They Know*, Harvard Business School Press, Boston 1998.
- Frąckiewicz-Wronka A. (red.), *Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki*, AE, Katowice 2009.
- Godziszewski B. (red.), *Wiedza jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności w gospodarce*, TNOiK, Toruń 2005.

- Janoś-Kresło M., *Usługi społeczne w procesie przemian systemowych w Polsce*, SGH, Warszawa 2002.
- Kleer J., *Globalne dobra publiczne – ich geneza i rola we współczesnej gospodarce*, „Olympus Czasopismo Naukowe” 2006a, nr 1.
- Kleer J., *Globalizacja a państwo narodowe i usługi publiczne*, PAN, Warszawa 2006b.
- Kleer J., *Globalne dobra publiczne a państwo narodowe*, Instytut Gospodarki Światowej, nr 267, Warszawa 2005.
- Kleer J. (red.), *Sektor publiczny w Polsce i na świecie. Między upadkiem a rozkwitem*, CeDeWu, Warszawa 2005.
- Nogalski B., Kowalczyk A., *Zarządzanie wiedzą. Koncepcje i narzędzia*, Difin, Warszawa 2007.
- Nonaka I., Takeuchi H., *The Knowledge – Creating Company. How Japanese Companies Create the Dynamic of Innovation*, Oxford University Press, New York 1995.
- Opara S., *Podstawy filozofii*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 1999.
- Penc J., *Zarządzanie w warunkach globalizacji*, Difin, Warszawa 2003.
- Stankiewicz M.J. (red.), *Zarządzanie wiedzą jako kluczowy czynnik międzynarodowej konkurencyjności przedsiębiorstwa*, Toruń 2006.
- Stiglitz J., *Ekonomia sektora publicznego*, PWN, Warszawa 2004.
- Varian H.R., *Mikroekonomia*, wyd. 2, PWN, Warszawa 1997.
- Wawrzyniak B., *Od koncepcji do praktyki zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, „Master of Business Administration” 2002, nr 1.
- Wilkin J. (red.), *Teoria wyboru publicznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

KNOWLEDGE AS A GLOBAL PUBLIC GOOD

Summary: This paper's main focus is on knowledge as a global public good. Recently, the importance of knowledge as a resource has increased. This growth influences the economic development and is becoming more and more necessary in modern economic systems. Some economist suggest that this resource is public at the global level. However, different theoretical points of view concerning the source of knowledge which clearly indicate that not every kind of knowledge is public good at the global level are the key aspect of the article.